

A kudarc kétségbeesett beismerése

Wilfredo Lam: A dzsungel¹

*Lam dzsungelének démonai egyetlen
képzőművész által ábrázolt szörnyetegre
sem emlékeztetnek, teljességgel hiányoznak
Borges Képzelt lények könyve című
lexikonjának felsorolásából,
nem utalnak Hieronymus Bosch rémeire,
egyáltalán az emberi szellem
írott, festett, rajzolt, megmintázott, elképzelt
fenevadaira, dúvadaira, bestiára
nem hasonlítanak, mintha tényleg a vad,
párás, miazmás őserdei légkörben tenyésző
növényzet teremtette volna őket!
Lábaik, kezeik – ha ugyan lábak és kezek? –
pálcikaszerűek, s mintha az elburjánzó,
terrénümait állandóan kiterjesztő ősvadon*

¹ Vaszilij Bogdanov amerikai versei. Bogdanov alaposan megkésétt amerikai útjuk elején az volt, hogy szeretne végre elzarándokolni barátja, Kazimir Malevics festményeihez, New Yorkba, a Modern Művészetek Múzeumába. Hét elején mentünk, mert én kísértem el, s egy végtelen napot töltöttünk a múzeum termeiben, nagyapa végignézte barátja itt őrzött remekműveit, aztán sétálgattunk a múzeumban. Egyszerre, számomra felfoghatatlan gyorsasággal az egyik múzeumi alkalmazotthoz fordulva az iránt érdeklődött, hogy melyik teremben van kiállítva Wilfredo Lam kubai festőművész A dzsungel című festménye. Megdöbentem, eddig sem a festőről, sem a képről nem hallottam. A középkorú hölgy is meglepődött kissé, de gyanútlanul elvezetett bennünket a festményhez. Nagyapa még sügva megvallotta, évek óta megbabonázza ez a festmény, amelynek silány reprodukcióját láthatta egy szovjet sci-fi magazinban, s azóta sem hagyja nyugodni. De máris ott álltunk a festmény előtt, a múzeumi kísérorék szánakozó mosollyal hagyott magunkra bennünket, s nagyapa órákig állott a festmény előtt, amelyet én először nem is fogtam fel, utána rémleni kezdett valami, az indák és a mértani szörnyetegek zöldes körvonalai lassan, fenyegetően elváltak egymástól, és hirtelen hatalmába kerített valami fenyegetés, a festmény áttekinthetetlen teréből áradó rettegés. Otthagytam nagyapát egyedül, hogy medítálgon, és visszamentem Malevics képeihez, rajzaihoz, hogy bensőségesebben megismerkedhessek velük. Órák teltek el, gyors jegyzeteket is készítettem, aztán visszamentem Lam festményéhez, amely előtt magányosan és rendíthetetlenül állott nagyapám, s körülötte ázsiai turisták csüvöltek, akik későbbi versébe is belekerültek, melynek első változatát néhány nappal múzeumi látogatásunk után adta ide nekem, figyelmeztetve, hogy ez még nem a végleges szöveg, s valóban többször is átírta, de mindvégig elégedetlen volt vele. Van, amit lehet, mondotta, és van, amit sajnós nem. Ezt a festményt nem lehet leírni, ha le lehetne írni, meg sem kellett volna festeni. Én arról beszéltem, mert közben utánanéztam Lamnak, hogy valószínűleg meszkalin előidézte vízióiról van szó. Nagyapám lemondóan nézett rám és legyintett. Hát nem mindegy? Azóta is előttem van szomorú arca. – Tatjana Bogdanova

*hatalmas fakoronáinak, átláthatatlan, áthatolhatatlan
ágazatainak folytatásai lennének,
mintha nem is válnának teljesen szét
az ide-oda libegő, sustorgó, sziszegő,
mozgásukban követhetetlen,
az egész világot behálózó és gúzsba kötő indáktól.
Furcsa, geometrikus ábrákra emlékeztető,
sokszögletű fejük az árnyak közé vész,
szemük fenyegetően meg-megvillan.
Hány szemük van? Ezt sem lehet megállapítani,
s azt sem, hogy szemek-e ezek egyáltalán.
Szemük helye vészjóslóan villózik,
szíporkáznak a balsejtelem lüktető pontocskáit,
jelezve a veszélyt. Némák. Szájuk nincs,
vagy ha van, tört mínuszjel.
Eddig a dzsungel titokzatos, fenyegető,
kifürkészhetetlen mélységeiben rejtőzködtek,
de most mintha jelt hallanának, parancsot,
kilépnek a megváltatlan homályból,
az ágakon, indákon, lombkoronákon, bozótoson
hozzuk elérő, tébolyító napfényre
és a dzsungel szélén gyülekeznek,
fenyegető veszélyt jelenítve meg,
amire nincsen szavunk, mint ahogy
az őserdő szörnyeinek leírásához sincsen.
Kétségbeesett leíráskísérleteink
a csőd beismerésének elodázását jelentik,
öntudatlanul is időt szeretnénk nyerni,
noha a múzeum látogatóinak megdöbbenő,
számomra teljességgel felfoghatatlan
közömbössége sugallja, hogy egy
festményről van szó, csak egy képről,
s rájuk mindez nem úgy hat, mint rám!
Végtelen naivitásukban nem érzékelik
a festmény koncentrált, minden pillanatban
robbanással fenyegető veszélyt.
Nagyon sok az ázsiai, kínai, japán, vietnami,
tajvani, szingapúri turista, s Lam dzsungelére,
őserdejének ugrásra kész bestiáira
nem is figyelnek fel,
teljességgel közömbösen hagyja őket.
Csivitelnek valamiről, érthetetlen derűvel,
és végtelen sorokban vonulnak a műalkotások előtt.
Kihívásaikkal szemben védtelenek.
Nem is sejtik, hogy ezek a geometrikus fenevadak
bármikor kitörhetnek a festmény teréből,*

*fákat, indákat, bozótosokat, férgeket
hurcolva magukkal, hiszen egyszerűen
képtelenek elválni tőlük, össze vannak velük nőve!
S ha kitörnek, bármelyik pillanatban bekövetkezhet,
feltartóztathatatlanul magukkal sodorják
az ósvadon sűrű, nedves kipárolgásait,
miazmás fertőző légkörét! Nincs megállás.
Nincs erő, ami megállíthatná őket.
Elfoglalják a Modern Művészetek Múzeumát,
New York metropolisát, Amerikát, az egész világot.
Rettegek, de képtelen vagyok elfordulni
a rettenetes festménytől. A dzsungel növényzetének
mértan-bestiái minden mozdulatomat követik,
megbabonáznak. Egy rémálomba hurcolnak magukkal,
egy álom útvesztőbe, amelyből nincs kijárat,
ahonnan nem lesz visszatérés. Elveszek.*

Ki látta őt?

Malevics két önarcképe alá²

Az első, 1908

*Mezítlen, vörös lányok előtt,
szemérmük fenyegetően villan,
láthatjuk a szigorú festőt,
valahol elalszik a villany,
s homályos derengésen át
buján vonaglanak a lányok.*

---

² Amikor New Yorkban, a Modern Művészetek Múzeumában, társaságomban viszontláthatta felejthetetlen barátja itt őrzött képeit (akkor még nem tudtam, hogy a harmincas években, az összeesküvéssel vádolt festő hirtelen halála után mennyit írt Róla és képeiről, hirtelen születtek meg a kihívóan a Malevics képtár cím alá sorolt versciklusai), például a Fehér négyzetet, megremegett, aztán továbbment. S tűnődve félrehajtott fejjel nézegette az önarcképeket, amint a versek pontosan jelzik, az első 1908-ban, a második, 25 év múlva, 1933-ban készült. Az elsőn egy vörös nyakkendő, sötét zakó, harmincéves férfi néz szigorúan ránk, a háttérben buján vörös lány vonaglik, a másodikon flamand álruhában van, s tekintete szomorú. Látszik, hogy már nem remél új fordulatot. „Maszkban van, kedves holland festői ruhájában – mondta nagyapám és az akkoriban megismert Dylan Thomas-verset idézte: o make me a mask! (rejtsetek álarc mögé! Vagy: én legyek a maszk!) Aztán néztük a fekete, vörös keresztet, a vörös, fekete keresztet, a fekete négyzetet, a vörös négyzetet, a vörös és fekete gömböket, a fehér alapon vörös ellipszist, rajta egy fekete kereszt áthúzva, és szédültem! A figurális, rám vonzó hatással lévő mesebeli alakokat is megnéztük! Az orosz muzsikot, amint a földgömbön állva, ostorral veri a katonákat, a dundi fürdőző asszonyokat, a két melabús hölgyet a

Búcsúznak végleg a csodák,
az idő lassan elszívárogo.
Gömbök, keresztetek, négyzetek,
feketék, vörösek, fehérek –
láttelelet készülni, ítélet? –
a vásznon nyernek menedéket.
Őszi parkba tűnnek a nők,
Minket néz, de ki látja őt?

2 A második, 1933

Kihívóan, flamand sipkában,
nem fér össze hatalom, ember.
A képeim már örök tél van,
telítve a táj félelemmel.
Ötvenhét éves, nemsokára
letartóztatják, kihallgatják,
de hát már nem sok maradt hátra,
mindegy, hogy mivel gyanúsítják.
Kérdés: lehet egy orosz festő
összeesküvő? konspirátor?
vagy esetleg mind a kettő?
A bárgyú Gépéu megvádol.
Flamand leszek. Mit tehetek?
Sírni kellene. Nevetek.

---

padon! A kubista műveket is, a megejtő, geometrikus formákat, és elképedtem! Nagyapám elmesélte, hogy Maleviccsel 1913 telén, azon a kiállításon ismerkedhetett meg, ahol kiállították a Fehér négyzet fehér alapon című, korszakos jelentőségű művét. Ami már ott is lenyűgözte, és akkor, ott hatalmas botrányt kavart... Egyébként ő, tizennyolc évesen, a tizenhat éves szerelmével, Lénával, pontosan ezért utazott Moszkvába, a boldog békeidők utolsó évének dermesztő telén... Egyszer ígérte, majd részletesebben is elmeséli, hogy ki is volt ez az ember, akinek otthon a nevét sem írják le, és akinek ő kimondhatatlanul sokat köszönhet. Vittem a magnót, órákig mesélt, mindezt majd a biográfiában idézem fel, hiszen Maleviccsnek hatalmas szerepe van nagyapám életében és költővé válásában. – Tatjana Bogdanova

Bolyongás a halott városban

Malevics meg nem festett festménye³

Ismeretlen városban bolyongok megint,
keskeny utcácskákban.
Hideg van,
hópehelyek kerengnek a levegőben,
szél fúj,
összehúzom vékony ballonomat,
didergek,
ráadásul kutyák támadnak rám egy sikátorban,
vissza kell fordulnom,
már futok,
de ez sem melegít fel.
A nap elő-előtűnik a szürke felhők
rongyai mögül,
de nem érzem a melegét.
Hatalmas térre érek ki,
a vesztőhelyen,
mintha már láttam volna valahol,
kék akasztófák sorakoznak,
mintha Malevics soha meg nem festett
festményén bolyonganék,
az imaginárius térben,
az asszociációk sötét mezőin.
Nyolc akasztófa,
hét tetemet lóbál a szél.
A nyolcadik rád vár,
sziszegi valaki mögöttem,
megpördülök magam körül,
de nem látok senkit.
Jó lenne minél hamarább eltűnni innen.
Akkor már inkább a vicsorgó kutyák,
a setét sikátorok.
Nem látok senkit,
mintha mindenki elköltözött volna
ebből a városból,
az akasztott embereket kivéve.
Kik lehettek vajon?

³ A vers – egy rémálom megjelenítése – némileg A hordára emlékeztet, mintha a verses elbeszélés függeléke lenne. Az Erie-tó parti házban írta, 1979 késő őszén, néhány nappal hazautazásunk előtt. Utána már csak egy rövid, szintén álomszerű verset írt, lásd alább. A két álom atmoszférájában azonban nagy különbség figyelhető meg, míg a különös halott város leírása valami veszélyt jelez, a sorok közül valahogy árad a fenyegetettség, addig a rövid vers álomszerű lebegésével a tovatűnő szerelmet idézi fel. – Tatjana Bogdanova

Miért kötötték fel őket?
Mi volt a bűnük?
Miért vannak heten, mint a gonoszok?
Közelebb óvatoskodom a veszthelyhez,
most már mindegy!
Az egyik halott szeme nyitva,
mintha engem nézne,
ajka lefittyed,
mintha vigyorogna.
Erősödik a szél.
Üres konzervdobozokat görget.
Legalább egy trafikot találnál,
hogy cigarettát vehess,
rágyújthass végre,
mélyen leszíva
és karikákban fújva ki a füstöt,
hátha füstkarikák közé veszne minden,
eltűnne.
Váratlanul lódobogás hallatszik,
lovak patái dübörögnek a kövezeten.
Csak annyi idő marad, hogy bebújhass
a veszthely alá,
de egyáltalán nem lehetsz biztos benne,
hogy nem vettek észre,
a torokhangon kurjongató,
fekete köpönyeges,
fekete kucsmás lovasok.
De hogy észrevesznek-e vagy nem,
hogy mi történik,
nem tudhatod meg soha,
mert felriadsz,
szürke hajnali fényben,
ágyadon fekszel,
és a homály szobrai közé vész
a halott város.
Csak egy önállósuló,
álmodból kizuhanó
kék akasztófa marad itt,
tétován lebeg az ablak előtt,
és a halott nyitott, sárga szeme rád néz,
mintha figyelmeztetni akarna valamire.
Felkel a nap,
és kíváncsi sugarai közé vész minden,
csak egy húséges feketerigó
fütyül a hársfán,
bevezetve a madarak reggeli koncertjét.

Egy parton valahol...

*Szeretnék már elszállani,
de nem tud múlttá vállani
semmi, mert mi a múlt, jelen?
Kéj, kín, felejtés, gyöttelelem.
Nebáncsvirág kék ég alatt,
sodornak az orosz szavak.*

*Valahol egy tengerparton,
Nizzában, Normandiában,
Hvar szigetén? Nem tudhatom,
emlékeimben örök-nyár van.
A vízből emelkedsz ki éppen,
megvillan vállad, ellenfényben*

*ringatózva indulsz felém.
„Mire vársz? Gyere! Vár a víz!” –
Megtörik combjaid ívén
a fény, s a partra visszavisz.
Homokban nézem lábnyomod,
s az álom lassan elforog.*

BOGDÁN LÁSZLÓ fordításai